

Oponentský posudek na disertační práci Ondřeje Štěcha problematika ideálu pospolitosti v moderních společnostech

Cílem disertační práce je objasnit význam ideálu pospolitosti v soudobých moderních společnostech. Zadáání je to teoretické a tomu odpovídá i způsob zpracování. Sledujeme rozbor několika významných sociálně filozofických konceptů pospolitosti, který autorovi umožňuje v různých verzích navrhnout pojmové instrumentarium jak postihnout roli pospolitostí lokálních a malých na pozadí moderních sociálních institucí, které lze zahrnout pod pojem pomyslných pospolitostí. Výsledkem je poučení o souvislosti a propojenosti obou typů pospolitosti s poukazem na odlišné typy hodnot a hodnocení, jež jsou pro daná společenství konstitutivní. V úvodu práce slibuje její kritické zaměření, neboť jak praví „pospolitost je zpravidla kritický ideál.“ Na konci se spíše dozvídáme, jak důležitá je vzájemná „symbióza“ malých a velkých pospolitostí v moderní společnosti, pokud se nemá jedinec ztratit v neosobní síti moderních sociálních institucí, jak autor ostatně sám dokresluje svým literárním výkladem výletu páně Bezouška do Prahy.

Toto komunitaristické vyústění celé práce má svou přesvědčivost, ale z kritické aspirace původního námětu mnoho nezbyvá. Platí navíc, že pospolitost zpravidla ani nebývá kritický ideál. Když pospolitost postrádáme, tak se ke slovu pochopitelně dostávají normativní soudy, ale ty se mohou obracet jak ke ztracené minulosti, tak k vytoužené budoucnosti, ale jenom s ohledem na budoucnost má smysl mluvit o kritice daných poměrů. Z autorů, o které se Ondřej Štěch opírá, lze za stoupence kritického myšlení považovat jen Honnetha, popřípadě Walzera s jeho snahou o zdůvodnění komunitaristicky založené sociální kritiky.

Práce je rozčleněna do čtyř částí, které jsou smysluplně tematicky navázány, takže výklad má svou vnitřní logiku, byť se vlastně jedná o postupný výklad jednotlivých sociálně filozofických teorií. Ondřej Štěch následuje své autory. V první části se především jedná o výklad „social imaginaries“ v podání Charlese Taylora, ve druhé pak o výklad konceptu uznání podle Axela Honnetha, ve třetí části, kde směřuje k rozlišení různých úrovní a typů pospolitosti, zase opírá především o čtyři komunitaristické autory Sandela, Walzera, Taylora a MacIntyry, až ve čtvrté části je podniknut pokus dodat empirickou relevanci oněch teoreticky analyzovaných způsobů konstituce hodnot v různých typech pospolitosti.

Ondřej Štěch čerpá z velkého množství relevantní literatury, kterou si osvojil a plodně využívá při zpracování svého badatelského záměru. Osvědčil rovněž náležitě schopnosti stylistické. Celkově proto práci hodnotím pozitivně. K jednotlivým částem disertace mám následující připomínky:

1) Mám velkou pochybnost o tom, co autor nazývá „příbuznost Taylorovy a Andersonovy teorie“ (s.30), jinde jejich „komplementarita“ (s. 9), nebo „zásadní význam Andersonovy práce pro Taylorovo pojetí představ společnosti.“ (s.22).

Dovedu pochopit, že lze uvažovat o jisté příbuznosti, neboť v obou případech jde o to, že podmínkou kolektivních identit jsou představy o společnosti, které si vytvářejí jedinci o své vzájemnosti. Ale to neznamená, že způsoby konstituce těchto sociálních představ jsou komplementární, nebo, že by Taylor navazoval na Andersona a pod. V Andersoniově podání se jedná o sociální konstrukci kolektivní identity situované v homogenizovaném čase a prostoru, zatímco pro Taylora je kolektivní identita vždy sociálně konkrétně situovaná a doprovázena pocitem sociální blízkosti, a to narozdíl od Andersonova vysvětlení nacionalismu jako abstraktní identity nějaké pomyslné společnosti sobě vzdálených lidí. Anderson ukazuje, jak je představa pospolitosti konstruována v sociálních mechanismech, které jsou spjaty s časovou a prostorovou homogenizací, kdežto Taylorovým záměrem je ukázat, jak představy o společenství vyrůstají z nereflektovaných, ale živých a intenzivních hodnotových rámců společenství, které jsou docela široké a rozsáhlé, ale konec konců v představě zůstávají blízké a srozumitelné.

Překládat Taylorův termín „Self“ jako identita nepovažuji za šťastné, protože identita může stejně dobře být kolektivní jako individuální, kdežto u Taylora primárně jde o vědomí osobní identity, které má ovšem sociální pozadí.

Charakteristika kontraktualistické tradice na straně 31 je zavádějící. Věta: „Je poněkud ironické, že v Grotiově verzi byl obraz smlouvy použit jako výklad existujícího řádu a teprve v dalších obměnách se stával v rostoucí míře normativním.“ K tomu poznamenávám, že teorie smlouvy od počátku byla, je a bude normativní, neboť vychází z konceptu přirozených lidských práv. To, že někdy sloužila k ospravedlnění absolutního státu a jindy k obhajobě revoluce na tom nic nemění. Nelze vést rovnítko normativní=kritické=revoluční.

Výklad ekonomie v této části je nedostatečný, ale lze jej přijmout s Taylorovy pozice „social imaginary“. Autor by se měl ale vyvarovat nepřesných soudů, jak když na straně 34 tvrdí: „Představa společnosti jako ekonomie budila od počátku odpor. Nalézá se v ostrém

rozporu s ideou kolektivního jednání.“ Důvodem dobového pohoršení nad sociální představou ekonomiky ale nebylo to, že podkopává možnost kolektivního jednání, jako spíše to, že za dobré jednání konec konců uznává jednání nemorální, sobecké a hříšné. Viz podtitul Mandevillovy bajky: private vices, public benefits.

2) Ve druhé části se autor poměrně důkladně a se znalostí věci věnuje Honnethově teorii uznání, která je pro celou práci zásadní. Nicméně když uvádí argumenty dalších teoretiků, tak se s nimi seznamujeme jen v Honnethově převyprávění. Proč Foucault z druhé ruky? Je Honnethova interpretace Foucaulta něčím zvláštní, co ji právem řadí do výkladu disertace? Žádný takový důvod jsem nenašel. Podobě: proč následuje Honnethovo převyprávění Habermase? Nezasloužil by si Habermasův přínos kritické teorii vlastní výklad?

Rovněž nepovažuji za dostatečné, že Hegelův pojem uznání ve spise *System der Sittlichkeit* je vyložen jenom ze stránek Honnethovy knihy. Autor by měl sáhnout k primární literatuře. Podobně rozbor Meada. Např. na straně 56 lze číst větu: „Mead vysvětluje základy utváření struktur uznání v empiricky uchopitelné formě...“, nicméně dozvídáme se jenom to, co Honneth píše o Meadovi, nikoli Mead sám.

Vzhledem ke kritické orientaci autora považuji za důležitý jeho výklad toho, jak zneuznání nějakého aktéra podlamuje jeho schopnost jednat a hodnotit. Proč ale autor tvrdí, že tak uznání má existenciální rozměr? Honneth sám mluví o sociálních patologiích. Otázkou ovšem může být, nakolik je koncept sociálních patologií blízký existencialismu, ale tuto otázku si autor neklade. Místo toho pokračuje výkladem Honnethova pojmu uznání od Arto Laitinena.

3) Za těžiště práce považuji výklad ideálu pospolitosti, který je získán rozborem klíčových komunitaristických sociálních filozofií. Jelikož jde autorovi o ideál pospolitosti, dá se pochopit, proč opomíjí liberální teorie tržní společnosti, nebo třeba teorie racionální volby a pod. neboť lze říci, že tyto teorie žádný nosný pojem pospolitosti nemají, ale proč byly vybrány teorie Sandela, MacIntyry, Walzera a Taylora a jiné opomenuty? Existuje vůbec nějaké společné komunitaristické pojetí pospolitosti? A lze k němu dospět rozborem čtyř různých, jakkoli významných teorií? Autor se o takovouto společnou charakteristiku ideálu pospolitosti pokouší, ale metodologicky takový postup nemá dostatečně vyargumentovaný.

Stranou nechává Amitaie Etzioniho s argumentem, že je to „praktické komunitaristické hnutí“, ale to je nešťastná charakteristika. Etzioni je pravda také příčinlivý

organizátor, ale každopádně neméně významný teoretik komunitarismu, byť ovšem vychází z jiného disciplinárního zázemí - z ekonomie.

Myslím, že by se měl odlišit komunitarismus filozofický a pak komunitarismus v podání sociologie, politologie a dalších vědních disciplín, které ze svého disciplinárního pohledu studují, jak se v moderních společnostech rozkládají sociální a politická pouta a šíří se občanská lhostejnost a izolace. Ale ani filozofický komunitarismus není snadné zařadit do společné škatulky. Jak známo Michael Sandel označení komunitarismus odmítá a hlásí se k občanskému republikanismu. Nemyslím si, že by tím snaha Ondřeje Štěcha najít nějaké společné rysy komunitaristického ideálu pospolitosti byla marná, ale měl by si být vědom složitosti tohoto úkolu. Za nepřesvědčivé považuji jeho rozlišení na sociálně filozofické teorie a na praktické hnutí.

4) Ve čtvrté části se Ondřej Štěch pokouší uvést ony společné rysy komunitaristického ideálu pospolitosti ve vztah k empiricky existujícím pospolitostem, slibuje tak vlastně provést něco jako empirický test komunitaristických teorií. Takový úkol je ale nadmíru obtížný. Sám nakonec spíše dospívá k sociologizujícímu popisu různých typů pospolitosti, který se opírá o komunitaristické pojmové instrumentarium. Dozvídáme se, že lze identifikovat nakonec tři „empirické“ modely pospolitosti, jež se vyskytují v komunitaristických teoriích, a to lokální pospolitosti, pomyslné společnosti a debatující společnosti. Nevím sice, proč má jít o „empirické“ modely, ale považuji tento výklad za docela sympatickou snahu dát filozofickému komunitarismu nějaké empiricky vysledovatelné zázemí.

To jsou mé polemické připomínky, které nic nemění na tom, že práce podle mého soudu splňuje podmínky kladené na práci disertační a doporučuji ji proto k obhajobě.